

IZAZOVI U SPROVOĐENJU POSTUPAKA AKREDITACIJE PO NOVOJ METODOLOGIJI I ULOGA NAT U OBEZBEĐENJU KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU

Jelena Kočović¹

¹Nacionalno telo za akreditaciju i proveru kvaliteta u visokom obrazovanju, Beograd, Srbija

¹kocovic@ekof.bg.ac.rs

Kratak sadržaj: Kvalitet visokog obrazovanja u Srbiji zavisi od toga u kojoj meri visokoškolske ustanove i njihovi studijski programi ispunjavaju propisane standarde, koji su usaglašeni sa zahtevima obrazovnog sistema u Evropskom prostoru visokog obrazovanja. Ključna uloga u oceni ispunjenosti tih standarda poverena je Nacionalnom akreditacionom telu (NAT). Formiranjem Nacionalnog tela za akreditaciju i proveru kvaliteta u visokom obrazovanju, kao nezavisnog tela u institucionalnom, finansijskom, administrativnom i stručnom smislu, u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju iz 2017.godine i donošenjem novih pravilnika i uputstava stvoreni su uslovi za primenu nove metodologije, koja omogućuje nezavisno sprovođenje postupaka akreditacije i spoljašnje provere visokoškolskih ustanova. U radu su analizirani izazovi sprovođenja postupaka akreditacije po novoj metodologiji, kao i uloga NAT u obezbeđenju kvaliteta u visokom obrazovanju u Srbiji.

Ključne reči: Kvalitet visokog obrazovanja/Akreditacija/Spoljašnja provera kvaliteta/Nova metodologija

CHALLENGES IN IMPLEMENTING ACCREDITATION PROCEDURES BY NEW METHODOLOGY AND ROLE OF THE NEAQA IN QUALITY ASSURANCE OF HIGHER EDUCATION

Abstract: The quality of the higher education in Serbia depends on the extent to which higher education institutions and their study programs meet the prescribed standards, which are in line with the requirements of the European Higher Education Area. A key role in assessing the fulfillment of these standards has been entrusted to the National Entity for Accreditation and Quality Assurance in Higher Education of Serbia (NEAQA). The establishment of the National Entity for Accreditation and Quality Assurance in Higher Education as an independent body in institutional, financial, administrative and professional terms in accordance with the Law on Higher Education from 2017 and the adoption of new rules and guidelines have created the conditions for the implementation of the new methodology, which enables independent implementation of accreditation procedures and external quality assurance of higher education institutions. The paper analyzes the challenges of implementing accreditation procedures according to the new methodology and the role of the NEAQA in quality assurance in Serbian higher education.

Key Words: Quality of higher education/Accreditation/External quality assurance/New QA methodology

1. UVOD

Srbija se nalazi na pragu četvrte industrijske revolucije, koja utiče na pojavu novih poslova i zanimanja, a samim tim i na sistem obrazovanja, koji treba da se prilagođava i da odgovori zahtevima za pružanjem novih znanja i veština. Odgovornost na obrazovnom sistemu je utoliko veća što će pojava novih kategorija poslova i zanimanja, delimično ili u potpunosti, zameniti postojeće. Tražena nova složena znanja i veštine će se, takođe, bitno menjati. [1] Od visokoškolskih ustanova se očekuje da brzo reaguju izmenama i inoviranjem sadržaja studijskih programa, kako bi kadrovi koje one školuju bili osposobljeni za obavljanje novih poslova i novih zanimanja. Sa izazovima novog doba moramo se suočiti blagovremeno, kako bi se izbegli ogromni ekonomski i socijalni troškovi za pojedince, preduzeća i privredu.

Na Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija (UN) je 2015. godine usvojena nova globalna razvojna agenda: Ciljevi održivog razvoja do 2030. godine. Cilj 4. se odnosi na obezbeđenje kvalitetnog obrazovanja, uz promociju mogućnosti celovitog učenja za sve. Znanje je jedan od najznačajnijih faktora održivog razvoja. Sa ekonomskog aspekta, uloga obrazovanja je da podstiče ekonomski rast, povećava produktivnost, kreativnost, mobilnost radne snage, promoviše tehnološki napredak; sa socijalnog da povećava šanse za zaposlenje i veću zaradu, smanjuje siromaštvo, podstiče socijalnu mobilnost, unapređuje zdravlje ljudi; i sa ekološkog aspekta da jača ekološku svest ljudi, doprinosi racionalnom korišćenju prirodnih resursa, očuvanju biodiverziteta, smanjenju ranjivosti na klimatske promene.[2] Održivi razvoj bi trebalo bazirati na znanju i inovacijama, ulaganju u ljudski kapital kao ključni resurs modernog doba. Izdvajanja za obrazovanje ne bi trebalo posmatrati kao trošak već kao ulaganje u budućnost,[3] kao ulaganje u obezbeđenje održivog razvoja.[4] Visokoškolske ustanove treba da odigraju ključnu ulogu u obrazovanju

kadrova osposobljenih da budu nosioci održivog razvoja. Odgovornost je Nacionalnog tela za akreditaciju i proveru kvaliteta u visokom obrazovanju da akreditaciju dobiju samo one visokoškolske ustanove koje ispunjavaju sve propisane standarde i koje će biti u stanju da kvalitetno obrazuju kadrove koji mogu da odgovore zahtevima modernog vremena, dajući doprinos održivom razvoju Srbije.

2. ULOGA I ZNAČAJ NAT U OBEZBEĐENJU KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU

Zakonom o visokom obrazovanju iz 2005. godine omogućeno je uvođenje principa Bolonjske i Lisabonske deklaracije u sistem visokog obrazovanja Republike Srbije. Na taj način stvoreni su uslovi za uključenje Srbije u Evropski prostor visokog obrazovanja (European Higher Education Area – EHEA). U skladu sa navedenim Zakonom, u junu 2006. godine konstituisana je Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta, kao telo Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje.

Odlukom Vlade Republike Srbije (“Sl. glasnik RS” br. 9/2018) ustanovljeno je Nacionalno telo za akreditaciju i proveru kvaliteta u visokom obrazovanju (u daljem tekstu NAT) kao nezavisno telo u institucionalnom, finansijskom, administrativnom i stručnom smislu u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju iz 2017. godine (“Sl. glasnik RS”, br. 88/2018, 73/2018, 27/2018 - dr. zakon i 67/2019). NAT je 9. marta 2018. godine upisan u registar Privrednog suda, a počeo je sa radom 18. jula 2018. godine izborom direktora i članova Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta (u daljem tekstu KAPK) od strane Upravnog odbora, koji je konstituisan 3. maja 2018. godine. KAPK kao stručni organ NAT konstituisan je 30. avgusta 2018. godine.

Kao pravni sledbenik bivšeg KAPK, NAT je zadržao u ENQA (European Association for Quality Assurance in Higher Education) isti status “člana u razmatranju” do februara 2020. godine. NAT je u periodu od nepunih godinu dana od početka rada preduzeo niz aktivnosti za promenu pravilnika za akreditaciju i standarda u cilju ispunjenja Evropskih standarda i smernica u skladu sa primedbama ENQA, posebno u domenu jačanja nezavisnosti, jačanja uloge recenzentskih komisija u čiji sastav sada, pored tri univerzitetska profesora, ulaze i predstavnici studenata i privrede, uključivanja stranih eksperata u proces evaluacije, realizacije poseta recenzentskih komisija, itd. Na taj način formirana je nova metodologija sprovođenja postupka akreditacije i spoljašnje provere u visokom obrazovanju i otklonjene u najvećoj meri primedbe ENQA. Panel ENQA je u oktobru mesecu 2019. godine obavio spoljašnju proveru NAT i tokom februara očekujemo donošenje odluke od strane Borda ENQA o statusu članstva NAT u ENQA.

NAT sprovodi aktivnosti u procesu akreditacije i obezbeđenja kvaliteta visokog obrazovanja u Republici Srbiji u skladu sa principima kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA), Evropskim standardima i smernicama za osiguranje kvaliteta (European Standards and Guidelines - ESGG) i propisima u Republici Srbiji. Cilj je da NAT preuzme ulogu pokretačke snage za razvoj sistema obezbeđenja kvaliteta u visokom obrazovanju u Srbiji. Kvalitet je osnovna vrednost na kojoj NAT zasniva svoju delatnost u visokom obrazovanju, u skladu sa zakonom, nezavisno, ali u saradnji sa visokoškolskim ustanovama, studentima, poslodavcima i društvom u celini.

Uspešno sprovođenje postupka akreditacije u visokom obrazovanju uslovljeno je nizom faktora. Pre svega, zakonska i podzakonska regulativa moraju biti jasno definisane kako bi visokoškolske ustanove mogle valjano da se pripreme za postupak akreditacije i da dokumentuju da ispunjavaju sve propisane standarde. Sa druge strane, da bi proces akreditacije bio efikasan i stručno sproveden, svi akteri koji učestvuju u ovom procesu moraju dobro poznavati Zakon o visokom obrazovanju, pravilnike sa standardima i uputstva da bi ih u celini ispoštovali. Poštovanje etičkog kodeksa od strane svih učesnika u sprovođenju postupaka akreditacije i spoljašnje provere je takođe veoma važan faktor kako bi se obezbedili nezavisnost i profesionalizam u donošenju odluka o akreditaciji visokoškolskih ustanova i studijskih programa. Iz tih razloga, NAT je organizovao veći broj edukacija za recenzente, članove KAPK i za stručnu službu.

3. PRIMENA NOVE METODOLOGIJE SPROVOĐENJA AKREDITACIJE

U cilju poboljšanja kvaliteta u visokom obrazovanju i ispunjavanju standarda u skladu sa zahtevima postavljenim u evropskom obrazovnom prostoru, NAT je pristupio realizaciji planiranih aktivnosti na otklanjanju primedbi ENQA i EQAR (European Quality Assurance Register), budući da je kao pravni sledbenik bivšeg KAPK nasledio status punopravnog člana pod nadgledanjem u ENQA. Uslov za to je bilo unapređenje pravilnika i standarda koji se odnose na akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa, obezbeđenje i održanje kvaliteta u visokom obrazovanju, unapređenje standarda i uputstava za njihovu primenu. Sve te aktivnosti su započete u 2018. godini, a završene su u 2019. godini objavljivanjem Pravilnika o standardima i postupku za akreditaciju visokoškolskih ustanova, Pravilnika o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa, Pravilnika o standardima za početnu akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa, Pravilnika o standardima za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa, Pravilnika o standardima i postupku za spoljašnju proveru kvaliteta visokoškolskih ustanova u Službenom glasniku broj 13/2019 od 28. februara 2019. godine. Na taj način stvoreni su uslovi da se otkloni najvažnija primedba ENQA i ispunji standard o nezavisnosti recenzentata, koji u celosti nije bio ispunjen od strane bivše KAPK, kao i ostali standardi koji delimično nisu bili ispunjeni, a kako bi se obezbedilo očuvanje punopravnog članstva NAT u ENQA.

Donošenjem novih Pravilnika i standarda stvoreni su uslovi za formiranje nove metodologije rešavanja predmeta akreditacije i spoljašnje provere kvaliteta. Doneta je i nova metodologija sprovođenja aktivnosti akreditacije i SPK koja je promenila sistem akreditacije i spoljašnje provere, dajući najveću ulogu recenzentskim komisijama, u sastavu od tri profesora – stručnjaka iz odgovarajućih naučnih oblasti, stručnjaka iz prakse i studenta, kao što je preporučeno u izveštajima ENQA-e i EQAR-a o KAPK-u/NAT-u iz 2018. godine. U postupku akreditacije doktorskih studija angažovani su i strani recenzenti, što dodatno obezbeđuje nezavisnost u radu recenzenta.

Prema novoj metodologiji donošenje odluke o akreditaciji bazirano je na izveštaju recenzentske komisije i Komisija za akreditaciju ne bi trebalo da donosi odluku suprotno mišljenju recenzentske komisije osim ako otkrije da izveštaj nije urađen u skladu sa propisima. Takvih slučajeva u dosadašnjoj praksi sprovođenja nove metodologije nije bilo.

U sklopu nove metodologije definisani su zahtevi za digitalni način akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa a softver NAT 2019, izrađen od strane Fakultet tehničkih nauka Novi Sad, u funkciji je od jula 2019. godine. Implementacijom softvera NAT 2019 zamenjen je stari elektronski obrazac za unos i obradu podataka o akreditaciji, novim, savremenim elektronskim obrascem usklađenim sa novim standardima za akreditaciju. Obezbeđena je jedinstvena baza podataka u koju akademske institucije unose podatke o zahtevima za akreditacijama i formiran komplet izveštaja za recenzente koji ih oslobađa manuelnih računskih poslova u analizi podataka. Od početka jula do kraja 2019. godine, u 115 visokoškolskih ustanova je omogućen pristup softveru NAT 2019, dok je 28 ustanova uspeo da uskladi predate podatke sa novim standardima za akreditaciju i završi predaju elektronskih podataka na novi način, kroz softver NAT 2019.

U skladu sa novom metodologijom do sada je ukupno akreditovano: 52 studijska programa, 6 visokoškolskih ustanova i dato je jedno pozitivno mišljenje u postupku početne akreditacije visokoškolske ustanove. Takođe, NAT je pokrenuo tri vanredne spoljašnje provere kvaliteta visokoškolskih ustanova.

U postupku sprovođenja akreditacije ispoljeni su određeni problemi urednosti dokumentacije, pre svega sa pravnog aspekta. Naknadna provera te dokumentacije u postupku akreditacije značajno usporava ovaj postupak. Stoga je unapređena procedura prijema zahteva za akreditaciju i proveru kvaliteta, provere ispravnosti i kompletnosti dokumentacije, njeno kompletiranje i čuvanje u svim fazama procesa akreditacije i provere kvaliteta do donošenja konačnog rešenja, a po nosiocima zahteva za akreditaciju i proveru kvaliteta. Sačinjene su kontrolne tabele u kojima su navedeni svi pojedinačni neophodni dokumenti za početnu akreditaciju, akreditaciju ustanova i studijskih programa po kojima se vrši provera valjanosti predate dokumentacije, što će biti od pomoći i visokoškolskim ustanovama prilikom pripreme dokumentacije za akreditaciju. Pored referenata zaduženih za predmet, u proveru urednosti i pravne valjanosti dokumentacije učestvuje i pravna služba, što će značajno uticati na povećanje efikasnosti sprovođenja celokupnog postupka akreditacije, od predaje zahteva do donošenja odluke o akreditaciji.

U sprovođenju postupaka akreditacije najveći problemi ispoljeni su u obezbeđenju privrednika za odgovarajuće oblasti, kao i velikom broju njihovih odustajanja iz recenzentskih komisija zbog zauzetosti, što značajno usporava ove postupke. Takođe, ispoljen je problem obezbeđenja stranih recenzenta za pojedine naučne oblasti. Na listi stranih recenzenta preovlađuju recenzenti iz bivših jugoslovenskih republika. Konkurs za strane recenzente je stalno otvoren.

Nova metodologija sprovođenja akreditacije treba da doprinese podizanju efikasnosti sprovođenja postupaka ocene ispunjenosti standarda za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa. Efikasnost navedenih postupaka pre svega zavisi od efikasnosti rada službe NAT, recenzentske komisije i Komisije za akreditaciju. Prostorna i kadrovska ograničenja takođe utiču na efikasnost rada. Kontinuirano se vrše analize ispoljenih problema i nalaze rešenja za njihovo prevazilaženje, koja će unaprediti efikasnost rada u svim segmentima procesa akreditacije i provere kvaliteta. Novi pravilnici sa standardima su u potpunosti usklađeni sa Evropskim standardima i smernicama za osiguranje kvaliteta (ESG) i propisima u Republici Srbiji. Međutim, tokom primene uputstava koje je doneo NAT u relativno kratkom vremenskom roku, zbog neophodnosti da se što pre pristupi postupku akreditacije prema novim pravilima, pokazalo se da ima delova u kojima su uputstva nedovoljno jasna i ekstenzivna, da su pojedine odredbe međusobno kontradiktorne u pogledu regulisanja nekoliko pojedinih pitanja, a neke nisu u potpunosti usklađene sa Zakonom o visokom obrazovanju (npr. rok od 9 meseci za okončanje početne akreditacije). Stoga se na osnovu uočenih nedostataka i primedbi upućenih od strane visokoškolskih ustanova pristupilo izradi izmenjenih i usklađenih uputstava sa propisima i standardima, koja će biti jasnija i omogućiti lakšu pripremu neophodne dokumentacije za akreditaciju, ali su pokrenute i inicijative za promenu određenih članova ZoVO koji su doneti u vreme kada se proces akreditacije odvijao na manje složen način i sa samo dva recenzenta.

4. ZAKLJUČAK

Pred visokoškolskim ustanovama su veliki izazovi i odgovornost u obrazovanju kadrova koji će, na bazi stečenih znanja i veština, biti u stanju da odgovore zahtevima modernog vremena. Znanje je jedan od najznačajnijih faktora održivog razvoja. Odgovornost je Nacionalnog tela za akreditaciju i proveru kvaliteta u visokom obrazovanju da akreditaciju dobiju samo one visokoškolske ustanove koje ispunjavaju sve propisane standarde i koje će, zahvaljujući tome, biti u stanju da obrazuju kadrove koji će biti osposobljeni za obavljanje poslova i zanimanja u skladu sa zahtevima četvrte industrijske revolucije. Ključna uloga u svim segmentima društva mora se poveriti najsposobnijim kadrovima koji poseduju kvalitetno obrazovanje, i savremenoj praksi prilagođena neophodna znanja i veštine. Bez

kvalitetnih kadrova koji će biti nosioci tehnološkog razvoja i inovacija nema napretka. Kakvim kadrovima će raspolagati Srbija zavisi, između ostalog, od uloge Nacionalnog akreditacionog tela u sprečavanju urušavanja sistema visokog obrazovanja u Srbiji, jasnim opredeljenjem da u visokom obrazovanju opstanu i budu akreditovane samo one ustanove koje kontinuirano ispunjavaju sve standarde i čije diplome verifikuju stečena kvalitetna znanja i veštine.

5. LITERATURA

- [1] Kočović, J., Koprivica, M., Jović, Ž. (2019). *The fourth industrial revolution – a threat or an opportunity for insurance. Contemporary Trends in Insurance at the Beginning of the Fourth Industrial Revolution*, Kočović, J., Tomašević, M., Jovanović Gavrilović, B., Boričić, B., Petrović, E., Koprivica, M. (eds.), Belgrade: Faculty of Economics, University of Belgrade, pp. 3-19.
- [2] Jovanović Gavrilović, B., Radivojević, B. (2017). *Obrazovanje stanovništva za budućnost i budućnost obrazovanja*, Stanovništvo, 55(1), str. 68.
- [3] Groennings, S. (1993). *Education as an investment in our future*, *Innovative Higher Education*, 18(2), pp. 99-107.
- [4] Franco, I., Saito, O., Vaughter, P., Whereat, J., Kanie, N., Takemoto, K. (2019). *Higher education for sustainable development: actioning the global goals in policy, curriculum and practice*, *Sustainability Science*, 14(6), pp. 1621-1642.
- [5] *Rezolucija UN broj A/RES/70/1 – Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, Generalna skupština UN
- [6] *Zakon o visokom obrazovanju*, Službeni glasnik RS, broj 88/2017, 27/2018 (dr. zakon), 73/2018 i 67/2019
- [7] *Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju visokoškolskih ustanova*, Službeni glasnik RS, broj 13/2019
- [4] *Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa*, Službeni glasnik RS, broj 13/2019
- [5] *Pravilnik o standardima za početnu akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa*, Službeni glasnik RS, broj 13/2019
- [6] *Pravilnik o standardima za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa*, Službeni glasnik RS, broj 13/2019
- [7] *Pravilnik o standardima i postupku za spoljašnju proveru kvaliteta visokoškolskih ustanova*, Službeni glasnik RS, broj 13/2019
- [8] *Odluka o obrazovanju Nacionalnog tela za akreditaciju i proveru kvaliteta u visokom obrazovanju*, Službeni glasnik RS, broj 9/2018
- [9] *Strategija Nacionalnog akreditacionog tela (NAT) za period 2019-2022*, Upravni odbor NAT, <https://www.nat.rs/strategija-nat/>